

L'état d'esprit du peuple roumain, sa volonté d'édifier une nouvelle destinée ont constitué un facteur de la plus grande importance dans la garantie de la victoire de 23 Août 1944.

PRECIS

The arrival of the Soviet troops on Romanian territory in March 1944 and the perspective of our country becoming a combat zone, the English and American air raids which had started in April, the presence of about one million German soldiers, the deterioration of the dictatorial regime impelled the public opinion. The documents from that time prove the ostility of the Romanian people towards the anti-Soviet fascist war, towards the German troops and also speak about protest actions against the policy of the Antonescu-dictatorship and about a visible sympathy towards the United Nations. In many ways the public opinion influenced the politician facts in the direction of constituting a common front for Romania's exclusion from the Hitler war, of the armistice with the United Nations, of the abolishment of the dictatorial regime and the return to a democratic one. The frame of mind of the Romanian people, its will to build up a new destiny constituted a fact of major importance in assuring the victory from the 23 rd of August 1944.

23 August 1944 — moment decisiv în năruirea sistemului militar hitlerist în Balcani

NICOLAE CIACHIR

Desființarea Austriei ca stat suveran¹ și membru al Societății Națiunilor de către cel de-al III-lea Reich a periclitat în mod grav echilibrul european și a îngrijorat opinia publică. Înfiptuirea „Anschluss”-ului (martie 1938) reprezenta primul pas agresiv al Germaniei spre estul și sud-estul Europei². Agresiunea continuă și, în ciuda compromisului de la München (septembrie 1938)*, statul cehoslovac dispărea, cea mai mare parte fiind încorporată la același Reich (15 martie 1939), sub denumirea de Protectoratul Boemiei și Moraviei. La 28 martie 1939, fascismul pecetluia înfringerea Spaniei republicane, iar la 7 aprilie 1939, Balcanii erau amenințați și din sud-vest, Italia trecând la ocuparea Albaniei³.

România — prin poziția sa strategică favorabilă în sud-estul Europei, prin resursele sale materiale, în special petrol și cereale, prin resursele sale umane — era menită să joace un rol important în planurile hitleriștilor de cucerire a dominației mondiale și în special în planurile lor de cucerire a Peninsulei Balcanice și de atac împotriva Uniunii Sovietice⁴.

¹ Vezi pt. amănunte: Hugo Hantsch, *Geschichte Osterreichs*, II, Graz-Wien, 1968; Jacques Droz, *Histoire de l'Autriche*, Paris, 1946; Erich Zöllner, *Histoire de l'Autriche des origines à nos jours*, Paris, 1966.

² *Marea conflagrație a secolului XX* (sub red. Ion Coman), București, 1974, p. 52.

* Prin arbitrajul de la Viena și a celor două „autonomii”, Cehoslovacia pierde 41 098 km² și 4 800 000 locuitori. Ungariei îi revine un teritoriu de 12 000 km² și o populație de cca 1 milion locuitori; Poloniei îi revine zona Teșen, cu o suprafață de 269 km² (Probleme de politică externă a României — coordonator Viorica Moisuc, București, 1988, p. 195—199).

³ *Historia e Shqipërisë*, II, Tirana, 1965, p. 680.

⁴ Nicolae Ciachir, *Mărturie despre importanța insurecției armate din august 1944*, în „Ro mnoslavica”, XI (1965), p. 5.

După venirea lui Hitler la putere, Germania a început să-și întindă tentaculele, după cum am văzut, asupra întregii Europe, inclusiv asupra țării noastre. Agenți, turiști, oameni de afaceri, ziaristi, diverși specialiști germani vin în România și „adună informații foarte detaliate asupra resurselor din România”⁵ — informează un raport secret al Ministerului Apărării Naționale, din 1939. În același raport se arată că, referitor la pretențiile Ungariei horthyste asupra Transilvaniei, „într-o acțiune contra României, revendicările maghiare vor masca, față de celelalte mari puteri europene, adevăratele tendințe ale Germaniei, armata ungară, înarmată și susținută de unități germane, formând în realitate avangarda armatei Reichului”⁶. În România ei au stabilit legătura cu nemii din țară, cu mișcarea legionară și cu Partidul Național-Creștin⁷. Din informațiile primite, Germania hitleristă a alocat partidului german din România și legionarilor o subvenție de 20 000 000 de mărci (cca 800 000 000 de lei⁸). „Dacă expansiunea Germaniei — se arată în raport — are nevoie neapărat de bogățiile imense ale României, trebuie să înțeleagă toate statele că crotopirea României ar fi calea deschisă spre stăpânirea Peninsulei Balcanice și spre Asia”⁹.

Evenimentele se derulează, armata germană invadează Polonia¹⁰, la 1 septembrie 1939, și astfel începe cel de-al doilea război mondial, care include în acest carusel al morții majoritatea statelor europene, iar în afara continentului nostru, S.U.A., Japonia, dominiioanele (Canada, Australia, Noua Zeelandă, Uniunea Sud Africană) și coloniile britanice etc.¹¹.

Pe plan balcanic, după ocuparea Albaniei (aprilie 1939), Italia încearcă să invadeze Grecia (28 octombrie 1940), dar elenii resping agresorul aruncându-l la 60 km dincolo de frontieră. Numai intervenția germană salvează pe italieni; trupele lui Hitler pătrund în Atena (27 aprilie 1941), fac o debarcare aeriană în Creta (20 mai 1941) și, astfel, la 2 iunie 1941 teritoriul grec este ocupat în întregime¹².

La 6 aprilie 1941, al treilea stat balcanic, Iugoslavia, este cuprins de vlvătăile războiului. Germania hitleristă îl atacă fără declarație de război, urmată de trupele italiene, maghiare și, ulterior, de cele bulgare¹³. În ciuda rezistenței eroice, la 17 aprilie 1941, în clădirea fostei ambasade cehoslovace, Cincar-Marković și generalul R. Janković semnav în fața citorva generali germani capitularea necondiționată a armatei regale iugoslave¹⁴. În spiritul directivelor lui Hitler, teritoriul Iugoslaviei a fost împărțit între forțele agresoare, Slovenia, între Germania și Italia, creându-se și un stat-marionetă croată. În condiții extrem de grele, Partidul Comunist, sub conducerea lui Iosip Broz Tito, a declanșat o puternică mișcare de partizani (7 iulie 1941), care a măcinat zeci de divizii germane și italiene¹⁵.

Profitând de izolarea și ciuntirea României, unități germane sînt admise pe teritoriul țării noastre, iar armata română tirită în războiul antisovietic, alături de cea maghiară și finlandeză (iunie 1941). Ion Antonescu recunoștea personal că politica dusă alături de Germania hitleristă a fost străină poporului român și în acest sens el dictează directorului cabinetului militar, colonelul Radu Davidescu, nota asupra conversației avute cu Ribbentrop la 12 februarie 1942: „Am subliniat fără ezitare că la 6 septembrie, cînd am luat conducerea statului, singur și numai cu sprijinul domnului Mihai Antonescu, am declarat, fără a întreba poporul, că politica ce trebuie s-o duc este alături de Axă; că este exemplu unic în istoria popoarelor ca doi oameni îndrăzneți să declare deschis și să cheme poporul să lucreze într-o politică care era natural să pară odioasă. Decisesem să fac o politică de colaborare, pe cînd imensa masă a poporului nutrea acum, natural, sentimente contrarii și purta ură aoeiui popor”¹⁶. În aceste clipe grele pentru țară și popor, Partidul Comunist Român a fost acel

⁵ Arh. MAN, balot 105—112, dosar 255 (1939), „Expansiunea germană către estul și sud-estul Europei”, f. 37.

⁶ Ibidem, f. 38.

⁷ Ibidem, f. 36.

⁸ Ibidem, f. 36—37.

⁹ Ibidem, f. 53 (raportul din 5 ianuarie 1939).

¹⁰ Nicolae Ciachir, *Istoria modernă a Poloniei*, București, 1987, p. 200.

¹¹ H. Dahms, *La deuxième guerre mondiale*, Paris, 1961, p. 41 și urm.

¹² Pt. amănunte vezi: A. Kédros, *La Résistance grecque (1940—1944)*, Paris, 1968.

¹³ Arhiv. vojni istoriski Institut (Beograd), Kriegstagebuch. Von Serbien bis Kreta (1941), f. 2—5; vezi și Nicolae Ciachir, *Războiul național de eliberare a popoarelor Iugoslaviei (1941—1945)*, în „Anale de Istorie”, nr. 3 (1989), p. 31 și urm.

¹⁴ Jovan Marjanović, *Războiul de eliberare. Revoluția populară din Iugoslavia (1941—1945)*, Vrșec, 1958, p. 26.

¹⁵ Vlado Strugar, *Rat i revolucija (1941—1945)*, Belgrad, 1980, p. 53—55.

¹⁶ *Procesul marii trădări naționale*, București, 1946, p. 13.

care a organizat lupta maselor împotriva dictaturii militarofasciste și a scoaterii din războiul antisovietic.

Bulgaria, în ajunul războiului rămăsese în expectativă, deși formulase pretenții teritoriale față de România, Iugoslavia și Grecia. Regele Boris releva trimisului celui de-al III-lea Reich, în mai 1940, că Bulgaria își putea realiza aspirațiile naționale numai alături de Germania; de aceea a și rezistat, în ciuda tuturor ofertelor avantajoase, de a intra într-un bloc balcanic¹⁷. Se cuvine de adăugat că litigiul româno-bulgar a fost soluționat prin Acordul de la Craiova (septembrie 1940), prin care s-a transferat Bulgariei sudul Dobrogei (Cadrilaterul), teritoriul ce revenise țării noastre prin Pacea de la București (1913). La 1 martie 1941, guvernul bulgar a aderat la Pactul Tripartit¹⁸, a deschis frontierele armatelor hitleriste și a participat cu trupe de ocupație în Iugoslavia și Grecia. Bazele navale din Marea Neagră, bazele aeriene și de transport au servit hitleriștilor în războiul antisovietic, iar o parte din trupe au fost destinate, conform comandamentului hitlerist, să se opună unei ofensive turce, în caz că guvernul de la Ankara va renunța la neutralitate și se va alătura coaliției antifasciste¹⁹. Partidul marxist-leninist al clasei muncitoare din Bulgaria s-a ridicat hotărât la luptă, condamnând politica profascistă a guvernului, a organizat o mișcare de partizani, care a luat amploare după moartea suspectă a țarului Boris (28 august 1943). Criza de stat s-a agravat, datorită amplorii mișcării de partizani, a succeselor militare ale Uniunii Sovietice și a ieșirii Italiei din blocul statelor fasciste (sept. 1943)²⁰. Victoriile armatelor sovietice din regiunea Volgăi (februarie 1943), din zona Kursk (vara anului 1943), ca și atingerea graniței sovieto-române de către trupele sovietice în martie 1944, au provocat derută în cadrul comandamentelor germane. Totuși, la mijlocul anului 1944, Germania mai dispunea de 10 350 000 militari repartizați astfel: 4,4 milioane trupe de front; 2,5 milioane unități auxiliare din spatele frontului; 800 mii efectivele flotei militare; 2,1 milioane unități ce deserveau aviația militară și 550 mii unități SS, numărul acestora din urmă atingând ulterior 910 mii²¹.

Germania hitleristă a încercat din răspuțeri să-și mențină pozițiile în România, deoarece pierderea României ar fi avut consecințe deosebit de grele pentru pozițiile Germaniei în Peninsula Balcanică. „România are pentru Germania o importanță extrem de mare — scria *Evening Standard* la 15 martie 1944. Dacă va fi ocupată România, toată Europa sud-estică se va răscula și va deveni teatru de revoltă, ușurând intervenția forțelor militare aliate”²².

Deoarece în presa străină se făceau unele comparații între poziția strategică a României și a Finlandei, ziarul *Le progrès Egyptien* face următoarea remarcă în martie 1944: „Comparația cu Finlanda nu e bună, fiindcă Finlanda nu e decît un teatru de război secundar. Din cauza petrolului mai ales, germanii se vor bate pînă la urmă în România, cu sau fără asentimentul lui Antonescu ori al succesorilor săi eventuali”²³.

Ziarul turc *Açşam* din 19 martie 1944 consemnează că din țările sud-estului Europei, României îi arată Germania cea mai mare importanță, deoarece „o prăbușire sau o retragere a României ar însemna pierderea Balcanilor pentru Germania. Față de acest pericol Germania nu va consimți niciodată la o redițiune sau o pierdere a României ocupate de ea și care în prezent reprezintă cartierul general german pentru operațiunile frontului orientat”²⁴.

Ideea luptei pentru ieșirea din război și alăturarea la coaliția antihitleristă găsea teren de dezvoltare din ce în ce mai favorabil în țara noastră. Ecoul acesta este oglindit și în ziarul suedez *Vesko-Journalen* din 22 aprilie 1944. Ziarul scrie: „O victorie aliată ar fi primită în România cu un entuziasm delirant... După cum e destul de natural, germanii n-au avut niciodată încredere în simpatiile românilor pentru Germania. Gestapoul a putut înregistra mereu semne de germano-fobie în țară”²⁵.

¹⁷ Arh. M.A.E., fond „Înțelegerea balcanică”, vol. 39, f. 432; vezi și Ion Calafeteanu, *România și blocul neutrilor* (oct.-dec. 1939), în „Revista română de studii internaționale”, nr. 2—3 (1972).

¹⁸ *Istoria na Bălgaria*, tom III, Sofia, 1964, p. 376.

¹⁹ Ion Babici, *Rezistența antifascistă a poporului bulgar*, în „Anale de Istorie”, nr. 3, 1969, p. 44—45.

²⁰ Roberto Battoglio, *Storia della Resistenza italiana*, Torino, 1953; p. 100—103.

²¹ Božidar Dikić *Berlinul scrum*, în ziarul „Politika” (Belgrad), din 28 martie 1985.

²² M.A.E., Evenimentele din România. Buletin săptămînal (23 august 1944—15 aprilie 1945), Direcția presii, a informațiilor și a relațiilor culturale, p. 13.

²³ *Ibidem*, p. 14.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, p. 3—4.

Cresterea spiritului antifascist incepe să fie simțită și de comandamentul german. Astfel, generalul-colonel hitlerist Friessner, cind și-a luat in primire postul de comandant al grupului de armată „Ucraina de Sud”, in raportul său către Hitler, menționa cu îngrijorare: „Spiritul de luptă al românilor scade din ce in ce. Întreg poporul român este obosit de acest război și va căuta cea mai favorabilă situație de a ieși din război”²⁶.

Starea de spirit a poporului român se caracteriza printr-o revoltă mereu crescindă împotriva regimului fascist. Muncitorimea, țărănimea, funcționările, mare parte din intelectualitate și mai ales soldații de pe front doreau ieșirea cit mai grabnică a României din război. Această stare de spirit cuprinsese și o parte din cadrele de ofițeri ale armatei²⁷. La sfirșitul lunii iunie 1944, Marele Stat-Major al Armatei române a făcut o anchetă la unitățile din linia întâi, cu scopul de a le verifica capacitatea de luptă. Cu această ocazie s-a constatat că ofițerii și soldații nu mai voiau să lupte împotriva coaliției antihitleriste. Comandanții de regimente raportau că nu mai contează pe unitățile lor și că circulă zvonul că la 15—20 august 1944 se va incheia armistițiul. Pentru crearea acestei stări de spirit „o mare importanță a avut activitatea desfășurată de partid in rindurile armatei, atragerea de partea forțelor antihitleriste a unor generali și ofițeri superiori însufleșiți de sentimente patriotice”²⁸.

Comandamentul german, ca să preîntîmpine o acțiune antihitleristă in România, a elaborat planul „Margareta I”, care prevedea înăbușirea imediată de către trupele germane a oricărei mișcări in România sau a oricărei încercări de a incheia o pace separată. Propunerea lui Ribbentrop din august 1944 de a trimite in București o divizie de tancuri SS care era dislocată in Serbia răsăriteană și alte măsuri prevăzute in planul „Margareta I” n-au putut însă fi puse in practică datorită ofensivei sovietice din august 1944 din sectorul Iași-Chișinău și insurecției armate care izbucnește la 23 August. În această zi memorabilă, dictatura militar-fascistă a fost răsturnată, Antonescu și ceilalți membri ai guvernului au fost arestați. Formațiunile de luptă patriotice și unitățile militare române au ocupat principalele instituții și obiective militare, au curățat Capitala și împrejurimile ei de unitățile hitleriste, au zdrobit trupele germane din Valea Prahovei, Brașov, Constanța, Turnu Severin, capturind zeci de mii de prizonieri. Revoluția de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă a scutit și armata sovietică de pierderile pe care le-ar fi suferit in luptele pentru ocuparea liniilor de rezistență Focșani, Nămolosa, Galați și a altora, pînă in Bihor, linii de rezistență prevăzute in planurile guvernului Antonescu și ale hitlerștilor.

După întoarcerea armelor de către România, arată generalul german Kurt Tippelskirch „frontul s-a amestecat și totul s-a transformat într-un haos. Peste tot unde apărarea era făcută de trupele române frontul s-a deschis și ruși au putut nestingheriți, chiar și in sectoarele de front pînă atunci neatacate. Ca niște gigante valuri maritime se rostogoleau trupele dușmanului, strivind din toate părțile forțele germane”²⁹.

Postul Atlantic in limba germană arăta, la 24 august 1944, că „prin trecerea României alături de tabăra inamică, cele 21 de divizii de infanterie germană, împreună cu 2 divizii blindate au fost încercuite, tăindu-le orice retragere; 30 de divizii românești, alături de trupele sovietice, luptă acum împotriva trupelor germane încercuite”³⁰.

Postul de radio Budapesta transmitea că „trupele germane de pe frontul român au rămas singure; unele unități române au atacat trupele germane”³¹.

Prin întoarcerea armelor de către România, Germania a pierdut poziția-cheie a rezistenței sale in sectorul sudic al teatrului de război sovieto-german, ceea ce nu putea să nu atragă după sine prăbușirea întregului sistem de apărare hitlerist in Balcani³². Postul de radio Londra făcea următorul comentariu la 24 august 1944: „Fapta României constituie un act de mare curaj și acest act va grăbi sfirșitul războiului. Situația Germaniei in Balcani

²⁶ *Principalele operații din Marele Război pentru Apărarea Patriei*, ed. rusă, p. 395; vezi și H. Friessner, Verratene Schlachten, *Die Tragodie der deutschen Wehrmacht in Rumänien und Ungarn*, Hamburg, 1953, p. 218.

²⁷ P. Constantinescu-Iași, *Eliberarea României de sub jugul fascist*, in „Studii”, 1959, nr. 4, p. 22.

²⁸ N. Ciachir și L. Loghin, *Din frăția de armă româno-sovietică*, București, Edit. M.F.A., 1959, p. 191; *Contribuția României la războiul antihitlerist*, București, Edit. M.F.A., 1958, p. 45.

²⁹ Kurt von Tippelskirch, *Geschichte des Zweiten Welt Krieg* (ed. rusă) Moscova, 1956, p. 463.

³⁰ *Ibidem*, p. 34—35.

³¹ Arh. M.A.E., Evenimentele din România, p. 35.

³² „Lumea”, 1964, nr. 19, p. 12.

se apropie de o catastrofă îngrozitoare. Armatele române și sovietice își vor crea acum drum spre Budapesta și vor face legătura cu forțele mareșalului Tito. Prăbușirea hitleriștilor se apropie cu pași repezi, iar zilele nemților din Balcani vor fi numărate pe degete”³³.

Edward Montgomery adăuga în plus, la postul de radio Londra, că „prin poarta Carpaziilor, deschisă de români, rușii vor putea ajunge la München și înainta spre Berlin”³⁴.

Postul de radio Moscova a transmis în ziua de 25 august o declarație prin care sublinia că „ieșirea României din Axă are o importanță covârșitoare nu numai pentru această țară, ci și pentru întreaga Peninsulă Balcanică, deoarece prin această lovitură se prăbușește întregul sistem de dominație germană din sud-estul Europei”³⁵.

Postul de radio american din Europa, referindu-se la ziua de 23 August, făcea următorul comentariu: „Ziua de astăzi este marcată prin două mari evenimente, dintre care unul s-a desfășurat la vest și altul la est. În primul rînd este vorba de eliberarea Parisului și în al doilea rînd este ieșirea României din războiul dus împotriva Națiunilor Unite. De acum înainte România este un nou aliat în tabăra Națiunilor Unite, ea manifestându-și voința de a se alătura la lupta ce se duce împotriva inamicului comun”³⁶.

„Gestul României — arăta postul de radio Londra — va impresiona guvernul bulgar, determinându-l să grăbească încheierea armistițiului”³⁷. Thomas Cadett, comentatorul postului de radio Londra, arăta că efectele ieșirii României din război sînt și politice și morale, afară de cele militare”³⁸.

Comisarul poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S. făcea următoarea declarație la 25 august 1944: „Evenimentele din București au avut repercusiuni politice și la Sofia. Guvernul bulgar a decis să proclame neutralitatea completă a Bulgariei. El a cerut trupelor germane să părăsească Bulgaria, în caz contrar vor fi dezarmate”³⁹. Aceasta a fost o manevră a guvernului fascist bulgar ca să cîștige timp, deoarece hitleriștii continuau să se deplaseze nestingheriți prin Bulgaria, concentrându-se în puncte strategice⁴⁰. Ziarul turc *Gumhuriyet* din 30 august 1944 arată că „dacă bulgarii se limitează la vorbe, românii, mai realiști, au tras concluziile și au trecut la fapte”⁴¹.

La 26 august 1944, Comitetul Central al Partidului Comunist Bulgar a elaborat și transmis către toate organizațiile sale Directiva nr. 4, în care se arăta că în urma evenimentelor din România conjunctura internațională s-a schimbat, pozițiile Germaniei au fost subrezite: să se pregătească — prin greve, manifestații și alte acțiuni armate — să preia puterea. Ca urmare a acestui fapt, la 28 august, o grupă de luptă atacă Legația Germană din Sofia, iar la 30 august este organizată o demonstrație în fața Ministerului de Justiție. De asemenea, în chemarea C.C. al P.C.B., datată august 1944, referindu-se la evenimentele din România, se spune: „Urmați exemplul muncitorilor din Varșovia, Paris și București. Opriiți lucrul și ieșiți în stradă. Faceți greve, mitinguri și demonstrații”⁴².

La 5 septembrie 1944, guvernul sovietic a declarat totuși război Bulgariei, al cărei guvern aderase încă din 1941 la Pactul Tripartit și sprijinise Germania hitleristă prin menținerea de trupe de ocupație în unele sectoare din Iugoslavia și din Grecia. În comunicatul sovietic se spune: „Dată fiind această întorsătură a lucrurilor, era de așteptat ca Bulgaria să folosească momentul favorabil și, după hotărîrea României și Finlandei, să renunțe la politica progermană, să se alătore coaliției antihitleriste”.

A doua zi, la 6 septembrie 1944, un comentator american sublinia că „hotărîrea României de a rupe cu Germania și a trece în tabăra aliată a avut o influență deosebită asupra precipitării raporturilor sovieto-bulgare și a declarației de război sovietice”⁴³.

Pătrunderea trupelor sovietice în Bulgaria, la 8 septembrie⁴⁴, și insurecția armată din 9 septembrie 1944 au înlăturat guvernul fascist și au făcut ca Bulgaria să adere la coaliția antihitleristă.

³³ M.A.E., Evenimentele din România, p. 36.

³⁴ Ibidem.

³⁵ P. Constantinescu-Iași, *Eliberarea României...*, p. 29—30.

³⁶ *Actul de la 23 August în lumina comentariilor străine*, București, 1946, p. 2.

³⁷ Arh. M.A.E., Evenimentele din România, p. 37.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Idem, p. 45.

⁴⁰ *Istoria na Bălgaria*, Sofia, 1955, vol. II, p. 820.

⁴¹ Arh. M.A.E., Evenimentele din România, p. 52.

⁴² Maria Buzașka, *Părvata pred devetoseptemvriška demonstracija v Sofia, 4 septemvri ili 30 august 1944?*, în „Vekove”, nr. 5, 1984, p. 62—70.

⁴³ Arh. M.A.E., Evenimentele din România, p. 71.

⁴⁴ *Istoria na Bălgaria*, II, p. 869.

Tot postul de radio Londra comenta că armatele sovietice, în urma insurecției din România, au „drumul spre Bulgaria, Iugoslavia de Est și Ungaria deschis”⁴⁵.

Correspondentul diplomatic al B.B.C., Randal Neale, comenta următoarele, încă la 24 august 1944: Prin ieșirea din luptă a României, Germania pierde mult mai mult, decât petrolul românesc. Întregul edificiu nazist din Balcani începe să se năruie”⁴⁶.

La 27 august 1944, postul de radio Londra (în limba portugheză) declara următoarele: „În România și în întreaga Peninsulă Balcanică, peste 250 000 de germani sînt în retragere. Dintre aceștia, un număr considerabil de mare sînt izolați sau încercuiți. Prin ruperea relațiilor cu Germania și prin declararea războiului acestei țări, România a zdrobit zidul Balcanilor ce fusese ridicat acum 5 ani de Hitler”⁴⁷.

Nu este de prisos să dăm încă un citat. Tot la 27 august 1944, redactorul diplomatic al ziarului *Pravda* scria: „Importanța ieșirii României din Axă depășește cadrul României. Presa străină are dreptate să spună că aceasta înseamnă prăbușirea întregului sistem de apărare german din Balcani. România servea în Balcani drept poziția-cheie a imperialismului german. Ar fi greu să se subestimeze importanța acestei lovituri date întregului sistem de dominație german în Peninsula Balcanică”⁴⁸.

De asemenea, trebuie să amintim că armata română a dat lovituri grele trupelor hitleriste dislocate pe teritoriul României și numai în decurs de 8 zile (23–31 august 1944) a curățat de forțele inamice raioanele centrale și de sud, sud-est și sud-vest ale țării, zădărnîcînd acțiuni ofensive inamice dinspre Bulgaria și Iugoslavia. În luptele duse între 23 și 31 august 1944, unitățile militare și formațiunile patriotice au provocat inamicului pierderi care însumează peste 56 000 de prizonieri (printre care 14 generali, 1 224 de ofițeri, 4 088 de subofițeri) și circa 5 000 de morți.

Astfel, planul generalului von Weichs *, comandantul trupelor germane din sectorul sud-est european, de a aduce trupe asupra Bucureștiului din sectorul Niș-Belgrad a eșuat⁴⁹; de asemenea, românii au interzis trecerea de trupe germane la sud de Dunăre⁵⁰.

Haig Nicholson, corresponsentul special al Agenției Reuter la Cairo, transmitea la 27 august 1944 că „trupele de elită antiaerienă germane au fost prinse în capcană de trupele române în inelul de fier din regiunea petroliferă Ploiești”⁵¹. Postul de radio Londra informa că la Ploiești a fost capturat un ordin secret al lui Hitler prin care dispunea ca orașul Ploiești să fie apărat în orice condiții⁵².

La procesul de la Nürnberg generalul german Walter Varlimont declara, la interogatoriul care i s-a luat la 13 noiembrie 1945, că chiar și Hitler considera războiul pierdut după pierderea centrului petrolifer din România și după ruperea apărării germane în Franța⁵³.

Forțele democratice din Iugoslavia, reunite sub conducerea Partidului Comunist, luptau din iulie 1941 împotriva ocupanților fasciști, pricinuindu-le pierderi grele. În vara anului 1944, Armata națională populară de eliberare a Iugoslaviei atingea cifra de 350 000⁵⁴, însă avea nevoie acută de armament și echipament.

După ofensiva trupelor sovietice din zona Iași-Chișinău, care a dus la distrugerea trupelor fasciste „Ucraina de Sud” și după revoluția din țara noastră, trupele sovietice au avut posibilitatea să iasă la frontiera Iugoslaviei prin România și Bulgaria și să facă joncțiunea cu trupele Armatei populare de eliberare iugoslave. Revista spaniolă *Semana* din 27 august 1944 scria că „rușii se vor putea servi de teritoriul român pentru a întreprinde marșul asupra șesului Dunării, spre Belgrad. E suficient ca trupele sovietice să pătrundă în Serbia Orientală și în văile Moraviei pentru ca retragerea germană din Balcani să întîmpine mari dificultăți”⁵⁵.

⁴⁵ Arh. M.A.E., Evenimentele din România, p. 37.

⁴⁶ Ibidem, p. 38.

⁴⁷ Ibidem, p. 44.

⁴⁸ Ibidem, p. 44–45.

* Feldmareșalul Maximilian von Weichs, luat prizonier la 2 mai 1945, în interogatoriul luat la Nürnberg acuză pe români de dezastrul general de la Stalingrad (Arh. M.F.A. al Iugoslaviei, nr. arh. 44/16, Kutja 2-A, p. 13, nr. inv. 18 557).

⁴⁹ Maxime Mourin, *Le drame des états satellites (de l'Arc de 1939 à 1945)*, Paris, 1957, p. 166.

⁵⁰ Arh. M.A.E., Evenimentele din România, p. 57.

⁵¹ Ibidem, p. 43.

⁵² Ibidem, p. 55.

⁵³ *Niurenbergskii proces*, t. II, doc 1953, p. 639.

⁵⁴ Istoria Iugoslaviei, t. II, Moscova, 1963, p. 235.

⁵⁵ M.A.E., Buletin săptămînal . . . , p. 44.

Încă la 25 august, postul de radio Londra în limba germană făcea următoarele comentarii referitoare la acțiunea întreprinsă de România: „Ruperea alianței cu Germania înseamnă apoi amenințarea diviziilor germane din Grecia. Cele din Iugoslavia sînt de mult cîrîncen lovite de Tito. Astfel, întreg Balcanul se va prăbuși”⁵⁶. În toamna anului 1944, hitleriştilor mai aveau trupe numeroase și dețineau o serie de poziții-cheie pe teritoriul Iugoslaviei. Grupul german de armate „F” dislocat în Iugoslavia avea circa 200 000 de oameni, plus 2 divizii maghiare cu un efectiv de 25 000 plus 230 000 de oameni aparținînd trupelor lui Nedici, ustașilor, cetnicilor și celorlalți trădători ai poporului iugoslav. În urma evenimentelor din România, hitleriştilor au început urgent să-și scoată trupele din Grecia și Albania (Grupul de armată „E”) și să le ducă în Iugoslavia, căci „altfel putea să cadă în capcană în sudul Balcanilor”⁵⁷. Istoriografia iugoslavă relevă că după evenimentele din România, în septembrie 1944, nemții au hotărît să scoată din Grecia Grupul de armată „E” și să creeze din aceste trupe un front pe linia Porțile de Fier-Skoplje-Albania, iar cu Armata a 2-a de tancuri să formeze un front de la Porțile de Fier pînă la Lugoș, care s-ar fi sprijinit în nord pe aripa dreaptă a Grupului de armată german din Ungaria. Dar acest plan n-a putut fi realizat, deși la sfîrșitul lunii septembrie 1944 se găseau în Iugoslavia peste 400 000 de soldați și ofițeri fasciști⁵⁸.

Într-un comunicat al Ministerului de Război al României se arată că „operațiunile armatei ajută lupta partizanilor iugoslavi, care sporește în intensitate, datorită apropierii trupelor sovietice de pe teritoriile române și bulgare”⁵⁹. De asemenea, merită să se facă precizarea că numeroși români au luptat în cadrul unităților de partizani și ale Armatei de eliberare națională a Iugoslaviei, iar după îscălirea armistițiului li s-a considerat „serviciul militar satisfăcut în armata română”⁶⁰.

Correspondentul Agenției TASS comunica din Istanbul, la 31 august, că „evenimentele din România au influențat asupra sporirii dezertărilor trupelor germane cantonate în Grecia și Albania”⁶¹.

Într-un comentariu al postului de radio Londra se arată că „decizia României va avea un efect direct asupra Turciei, care a rupt relațiile diplomatice cu Reichul și a privit la sporierea ostilităților României împotriva exploatării și tiraniei germane cu interes și simpatie, care durează din zilele Antantei Balcanice. Acțiunea României va da formațiunilor militare și organizațiilor politice din Grecia cel mai bun motiv de a coopera cu guvernul național al lui Papandreu și va încuraja partizanii mareșalului Tito”⁶².

Ziarul turcesc *Vatan* din 30 august 1944 scrie că „România se află acum în rîndurile prietenilor”⁶³.

Agenția Rador anunța la 3 septembrie 1944 că toate ziarele suedeze se ocupă de evenimentele din România: „Subliniem în unanimitate importanța economică a gestului României pentru întreaga strategie aliată și în special în Balcani”⁶⁴.

Un document extrem de relevant privind consecințele victoriei revoluției de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă a poporului român și ale aderării României la coaliția antihitleristă, asupra întregului edificiu nazist în Balcani îl constituie interogatoriul luat generalului hitlerist Alexander von Löhner de către autoritățile iugoslave, luat prizonier, judecat și condamnat la moarte drept criminal de război. În aprilie 1941, von Löhner a comandat Flota a 4-a aeriană germană care, în cadrul planului „Mărița”, urma să atace Grecia, iar în august 1942 a devenit comandantul Armatei a 12-a germană și cu o serie de alte unități a format la 1 ianuarie 1943 Grupul de armată „E”. În fruntea acestui grup de armate a stat von Löhner pînă la capitulare⁶⁵. Cu ocazia interogatoriilor luate, el face referiri și la desfășurarea generală a războiului. Vorbînd despre România și cel de-al doilea război mondial, el declară că după ocuparea Norvegiei, Olandei, Belgiei și Franței s-au ivit greutăți, în sensul că armata germană avea nevoie neapărat de petrol românesc ca și de produsele

⁵⁶ Ibidem, p. 39.

⁵⁷ *Istoria Iugoslaviei*, II, p. 238—239.

⁵⁸ *Istoričeski atlas osvoboditel'noi vojni narodov*, Belgrad, 1957, p. 31.

⁵⁹ Arh. M.A.E., Evenimentele din România, p. 92—93.

⁶⁰ Ibidem, p. 37.

⁶¹ Ibidem, p. 58.

⁶² Ibidem, p. 37.

⁶³ Ibidem, p. 52.

⁶⁴ Ibidem, p. 67.

⁶⁵ Arhiva Ministerului Apărării Naționale al Iugoslaviei, Arhiv Vojni Istoriski Institut, kutija 70, 1/1, p. 1 (Izjava generala Löhra: prevod).

ei alimentare și agricole⁶⁶. De la 29 august 1944 și pînă la sfîrșitul războiului, von Löhrl a deținut funcția de „O. B. Südost — Oberbefehlschaber Südost”, cea mai mare funcție a armatei germane din sectorul de sud-est al Europei. Referitor la evenimentele din august 1944, von Löhrl a declarat că Grupul de armate german „E” acționa în sud-estul Europei, în special în Grecia, Albania și Croația⁶⁷. El avea misiunea de a menține sub control litoralul și în special cele două porturi mari grecești, Atena și Salonic, ca și căile de comunicație. Colaborarea cu Bulgaria se făcea prin prezența unui general german la Sofia. În urma insurecției românești, Grupul de armată „E” și-a văzut pericolată securitatea și s-a pus acut problema evacuării acestor trupe din Grecia, urmînd ca sarcinile acestor trupe să fie preluate de Grupul de armată 21 munte ce staționa în Albania și era subordonat Grupului de armată „E”⁶⁸. În același timp trebuia creat un front defensiv — arăta von Löhrl —, ca armamentul, depozitele pline cu provizii și autoritățile civile să ajungă neîntîrziat în patrie⁶⁹. Menținerea litoralului grec — a precizat von Löhrl — era de o deosebită importanță pentru situația militară din Mediterana Răsăriteană, ca și pentru situația militară a Germaniei în general. Greutățile constau din următoarele: capacitatea insuficientă a căilor ferate, sabotajele partizanilor, lipsa de vase (numai un singur vas putea să transporte tancuri), superioritatea navală a inamicului, lipsa de experiență a trupelor pentru luptă (trebuiau să se monteze tunuri pe vagoane, care înainte erau montate pe vapoare și se foloseau împotriva aviației) etc.⁷⁰. Aceste sarcini care trebuiau executate urgent au scos în evidență lipsuri în organizarea luptei defensive și insuficiența combustibilului pentru mașini. În plus, au existat dificultăți pentru că militarii de la aviație și marină sau format în batalioane și au fost trecuți la unitățile de infanterie și artilerie⁷¹. Grupul de armată „E” avea în primul rînd sarcina să ajute unitățile de pionieri să retragă cît mai repede unitățile de pe insulele din sud-estul Mării Egee și să le concentreze în insulele Rhodos și Creta, iar apoi, cu ajutorul aviației, mai ales, să le aducă în sectorul Atena. Aceeasi misiune o avea și marina, ca oamenii de pe insule să ajungă cît mai repede pe continent⁷². Pentru retragerea din Grecia, germanii dispuneau de căile ferate spre și din Iugoslavia și de drumul Atena-Salonic-Skoplje, iar de acolo, la Belgrad, pe două căi: una prin Niș și a doua prin Kosovska-Mitrovica⁷³. Grupul de armată „E” a început retragerea de pe insulele elene și din Albania cu un efectiv de 350 000 de oameni și 10 000 mașini de diferite tipuri, dar au reușit să evacueze doar 35 000 de militari răniți și bolnavi⁷⁴.

Evenimentele din România au influențat, într-o măsură, direct și asupra desfășurării evenimentelor din Albania⁷⁵. Astfel, raportul consulului general al României la Tirana informa: „Anunțarea armistițiului dintre România, Rusia și aliați, precum și declararea de război Germaniei a fost semnalul unei întregi serii de evenimente militare și politice în Balcani, care au afectat într-o largă măsură și Albania. Imediat după aceasta, o vădită nervozitate a început să se manifeste nu numai în cercurile germane, dar și în cele politice albaneze din Tirana. Opinia publică însă și-a manifestat simpatia, căci acest armistițiu, dacă nu interesa direct, constituia totuși preludiul unor noi evenimente ce urmau să se producă în curînd și în această țară. Primul semnal de defecție a fost dat de domnul Fiqri Dine, președinte al Consiliului de Miniștri, în ziua de 28 august a.c., cînd a prezentat demisia guvernului Înaltei Regențe numai după 40 de zile de guvernare”⁷⁶.

La 12 septembrie 1944, România semna Convenția de armistițiu. Ziarul *Izvestia* din 13 septembrie, comentînd evenimentul scotea în evidență că România a devenit o bază allată în acțiunea de eliberare a sud-estului european, subliniînd că „nu poate fi contestată de nimeni contribuția României la eliberarea Balcanilor”⁷⁷. Iar *Pravda* din 15 septembrie sublinia că, întorcînd armele împotriva Germaniei, România „devine acum capul de pod pentru operațiunile militare, urmîrînd distrugerea completă a dominației hitleriste în Bal-

⁶⁶ Ibidem, p. 57.

⁶⁷ Ibidem, p. 90—92.

⁶⁸ Ibidem, p. 59.

⁶⁹ Ibidem, p. 60.

⁷⁰ Ibidem, p. 60—61.

⁷¹ Ibidem, p. 62.

⁷² Ibidem.

⁷³ Ibidem, p. 62—63.

⁷⁴ Ibidem, p. 99—100.

⁷⁵ Gelcu Maksutovici, *Mișcarea de rezistență albaneză (aprilie 1939 — noiembrie 1944)* în „Anale de Istorie”, nr. 3, 1969, p. 59.

⁷⁶ Arh. M.A.E., fond nr. 71 (Albania), vol. 12, f. 449.

⁷⁷ Arhiva M.A.E., Evenimentele din România, p. 80.

cani, eliberarea completă a popoarelor balcanice de sub jugul hitlerist și restabilirea independenței și suveranității lor”⁷⁸.

La 18 septembrie 1944, postul de radio New York făcea următorul comentariu asupra situației din sud-estul Europei: „Dezastrul german din România a pecceluit soarta Reichului din Balcani... este legitim ca poporul român să aibă în momentul de față un sentiment de satisfacție, căci România are o contribuție însemnată la grăbirea sfârșitului. Este o contribuție de care poporul român poate să se felicite”⁷⁹.

Concluzionând, 23 August 1944 s-a percutat asupra evenimentelor din sud-estul Europei astfel: după numai 13 zile (6 septembrie 1944), trupele sovietice au făcut joncțiunea la Kladovo cu Armata de eliberare iugoslavă condusă de maresalul Tito; după 16 zile (9 septembrie 1944) are loc insurecția populară care a înlăturat regimul monarho-fascist din Bulgaria; după 50 de zile (13 octombrie 1944), practic întreaga Grecie se afla în mâinile Armatei naționale de eliberare (ELAS), iar după 97 de zile (29 noiembrie 1944), partizanii albanezii erau singurii stăpâni în țară. Această schimbare radicală de situație a făcut ca Turcia, care pînă atunci cochetase cu ambele blocuri, să declare la 23 februarie 1945 război Germaniei naziste. Desigur, meritul principal revine patrioților din țările respective, românii contribuind și ei din plin la năruirea mașinii de război fasciste din Balcani.

În același timp, după eliberarea completă a teritoriului național (25 octombrie 1944), armata română a luptat alături de trupele sovietice împotriva trupelor fasciste pe teritoriile Ungariei și Cehoslovaciei, pînă la capitularea necondiționată a Germaniei hitleriste. De asemenea, o unitate română (Regimentul 2 care de luptă) a luptat și pe teritoriul Austriei⁸⁰.

Au trecut patru decenii și jumătate de la 23 August 1944, ziua memorabilă în care în România, „revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă a deschis calea înfăptuirii revoluției democratice, a revoluției socialiste și a trecerii la construcția socialismului, a asigurat condițiile necesare marilor transformări revoluționare”⁸¹.

Astfel, țara noastră, prin așezarea sa geografică, prin rolul jucat în Balcani în eoul mediu și în epoca modernă, a jucat un rol constructiv și în epoca contemporană, contribuind — alături de celelalte state din perimetrul sud-est european — la zdrobirea fascismului și construirea unei lumi mai drepte și mai bune. Astăzi, în acest perimetru sînt patru state socialiste (Albania, Bulgaria, Iugoslavia, România), iar restul de trei (Cipru, Grecia, Turcia), cu regim capitalist, colaborînd economic, politic și cultural între ele cu rezultate fructuoase și jucid un rol tot mai pregnant pe plan european și chiar mondial.

Merită să facem o ultimă remarcă, că dacă exceptăm Turcia (situată în cea mai mare parte în Asia Mică), România se situează în privința populației pe primul loc în sud-estul Europei, depășită cu foarte puțin în privința teritoriului numai de Iugoslavia. Avînd un asemenea potențial geografic și teritorial, cu o așezare geografică care facilitează balcanicilor legăturile terestre directe cu estul și centrul Europei, cu un trecut istoric pozitiv bogat în fapte, România este sortită și pe viitor să joace un rol deosebit de activ în sud-estul Europei⁸².

R É S U M É

Se basant sur des documents édités et inédits l'auteur démontre le rôle qu'a eu la décision de la Roumanie de sortir de la coalition antisoviétique et l'influence de l'acte du 23 Août 1943 dans les événements du sud-ouest de l'Europe, la jonction des troupes soviétiques après 13 jours seulement (le 6 septembre 1944) avec l'armée de libération iougoslave; l'insurrection populaire de Bulgarie qui a écarté le régime monarchique et fasciste; en Grèce le pouvoir est passé entre les mains de l'armée nationale de libération; en Albanie le mouvement des partisans dominait la situation; la Turquie avait déclaré la guerre à l'Allemagne nazie.

⁷⁸ Ibidem, p. 86.

⁷⁹ Ibidem, p. 88.

⁸⁰ Arh. M.F.A., Jurnal de operații (registru istoric al Regimentului 2 care de luptă), dos. 670/1.

⁸¹ Nicolae Ceaușescu, Expunere la Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. (1—2 iunie 1982), Edit. Politică, București, 1982, p. 21.

⁸² Nicolae Ciachir, *Sprîjinul acordat de România luptei pentru formarea statelor naționale din sud-estul Europei*, în „Omagiu Secretarului general al P.C.R., președintele României Socialiste, Nicolae Ceaușescu, strălucit prețuitor și ctitor de istorie”, Edit. Politică, București, 1983, p. 185.

L'article montre aussi le rôle joué par la Roumanie dans les Balkans à l'époque contemporaine à côté des autres états sud-est européens pour écraser le fascisme et pour construire un monde meilleur.

P R E C I S

On the basis of known and unknown documents the author proves the importance of Romania's decision to leave the anti-Soviet coalition and the influence of the act from the 23rd of August 1944 on the events in South-Eastern Europe: the junction of the Soviet troops after only 13 days (on the 6th of September 1944) with the Yugoslav liberation army; the popular insurrection in Bulgaria which changed the monarcho-fascist regime; in Greece the leadership was taken over by the national liberation army; in Albania the guerilla movement was dominating the situation; Turkey declared the war to Fascist Germany.

The author points out the role played by Romania in the Balkans in the contemporary epoch together with the other countries from South-eastern Europe in defeating fascism and building up a better world.